

بررسی نگرش دانشجویان مجرد رشته پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ایران در مورد ازدواج

دکتر جعفر بوالهری*، مجتبی احسان منش**، عیسی کریمی کیسی***

چکیده

از آنجا که نگرش افراد به ویژه جوانان نسبت به ازدواج، تشکیل خانواده و مشکلات و موانع آن نقش به سزایی در گرایش آنها نسبت به ازدواج دارد، بررسی نگرش جوانان به ویژه قشر دانشجویان نسبت به ازدواج و تشکیل خانواده دارای اهمیت تلقی می‌شود. در پژوهش حاضر نگرش ۵۲۱ تن از دانشجویان مجرد رشته پزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران در مورد ازدواج مورد بررسی قرار گرفته است. این افراد از مقاطع مختلف تحصیلی به شیوه نمونه‌گیری طبقه‌ای و تصادفی ساده انتخاب شده‌اند. ابزار مورد استفاده در این پژوهش را یک پرسشنامه نگرشی تشکیل داده است که پایایی آن از طریق آزمون - آزمون مجدد اندازه‌گیری و اعتبار صوری آن نیز بررسی شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روشهای آمار توصیفی و آزمون تحلیل واریانس، آزمون ۱ و آزمون شفه استفاده شده است. نتایج پژوهش اصلی نشان داد که نگرش دانشجویان در مجموع مثبت و در متغیرهای سن، وضعیت اقتصادی - اجتماعی، محل سکونت، مقاطع تحصیلی و اقدام به انتخاب همسر تفاوت معنی‌داری دارد. یافته‌ها نشان داد که گروه سنی ۳۰-۲۶ سال، گروه کم درآمد، گروه کارورز، دانشجویان شهرستانی و گروهی که برای انتخاب همسر اقدام کرده بودند، نگرش مثبت‌تری نسبت به سایر گروهها نشان داده‌اند. در ضمن یافته‌های پژوهش گویای آن است که ایجاد حمایت‌های خانوادگی، اجتماعی و اقتصادی و رفع موانع دست و پاگیر نقش مؤثری در گرایش جوانان نسبت به ازدواج دارد.

کلید واژه: ازدواج، نگرش، دانشجویان پزشکی

دارد، و نظر به اینکه ازدواج و تشکیل خانواده تأثیر مستقیم و غیر قابل‌انکاری در شرایط روانی آنها خواهد داشت، شناسایی انگیزه‌ها، موانع ازدواج و دیدگاههای

از آنجا که شرایط روانی و بدنی دانشجویان پزشکی یا پزشکان آینده کشور نقش قابل توجهی در شیوه ارائه خدمات درمانی و در نتیجه موازین بهداشتی هر جامعه

* روانپزشک، عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، تهران، خیابان طالقانی، کوچه جهان، پلاک ۱، انستیتو روانپزشکی تهران.

** کارشناس ارشد روانشناسی بالینی، تهران، خیابان طالقانی، کوچه جهان، پلاک ۱، انستیتو روانپزشکی تهران.

*** کارشناس مسئول گروه پژوهش، تهران، خیابان طالقانی، کوچه جهان، پلاک ۱، انستیتو روانپزشکی تهران.

ایشان نسبت به این فریضه الهی در سالهای اخیر مورد توجه قرار گرفته است (حق دوست و همکاران، ۱۳۷۴).
بررسیهای انجام شده در کشورهای غربی نشان می‌دهد که بیشتر مردم دلبستگی به فرد مورد علاقه را بزرگترین عامل ازدواج خویش معرفی نموده‌اند و کمتر کسی را می‌توان یافت که بدون عشق و علاقه نسبت به همسر آینده خود با وی ازدواج کرده باشد (خسرویور، ۱۳۵۴). عشق یک انسان به انسان دیگر اگر خالی از هواها و امیال باشد، نشانه‌ای از عشق به کمال مطلق است. تفاوت عشق با هوای نفس آن است که عشق از صفات برتر و متعالی است. هدف هوای نفس ارضای خویشتن است، ولی هدف عشق بقا و حضور معشوق است، حتی اگر به فنای عاشق بیانجامد (شورای طرح جامع آموزش خانواده، ۱۳۷۴).
افزون بر عشق، انگیزه‌های دیگری نیز در گزینش همسر و ازدواج دخالت دارند. در این موارد می‌توان به ایجاد روابط با ثبات و نزدیک، داشتن یک همراه، پیدا کردن همدم و فرار از تنهایی، یافتن راهی پایدار و مطمئن برای برآوردن نیاز جنسی، تشکیل خانواده و پرورش فرزند و به دست آوردن منبع مالی و اقتصادی بویژه برای زنان اشاره کرد. انتخاب همسر تا حدودی تحت تأثیر نگرش افراد نسبت به ویژگیهای یک فرد معین، پدیده ازدواج، مراسم خاص آن و پیامدهای ناشی از آن نیز می‌باشد (ملتون^(۱) و توماس^(۲)، ۱۹۷۶).
نگاهی به اسناد و مدارک موجود نشان می‌دهد که ازدواج و تشکیل خانواده از دیرباز در جوامع گوناگون مورد پذیرش بوده است. در ایران باستان، مذهب زرتشت دوشیزگان و پسران مجرد را به ازدواج و تشکیل خانواده ترغیب می‌نمود. بنا به مندرجات اوستا، مردی که زن دارد، بر مردی که چنین نیست فضیلت دارد و مردی که خانواده‌ای را سرپرستی می‌کند بر آن که خانواده ندارد فضیلت دارد (راوندی، ۱۳۵۷). زرتشت از اهورا مزدا می‌پرسد دومین نقطه کجاست که زمین در آنجا خود را خوشبخت احساس می‌کند اهورا مزدا می‌گوید: جایی

است که مؤمن در آن خانه‌ای بسازد و در آن کاهنی باشد و چهارپایان و زن فرزند و گله‌ای در آن باشد و چهارپایان زاد و ولد کنند، زن و فرزندان آورد و کودکان رشد کنند و تمام پاکیزه‌های زندگی در حال ترقی باشد ... هر که زوجه یابد، چیز نیکو یافته است و رضامندی خداوند را تحصیل کرده است (همان جا).

در قرآن کریم ازدواج یک سنت الهی دانسته شده، زنان بی‌شوهر و مردان بی‌زن به ازدواج با یکدیگر توصیه شده‌اند و مجرد پلید شمرده شده است (مطهری، ۱۳۷۴). قرآن کریم ازدواج را مایه آرامش انسان معرفی نموده و آنرا از نعمتهای خداوند می‌شمارد:

”و از نشانه‌های قدرت اوست که برایتان از جنس خود همسرانی آفرید تا به ایشان آرامش یابید“ (روم، ۲۱).

ازدواج از دیدگاه اسلام امری مستحب و در برخی موارد واجب می‌باشد و اگر به قصد قربت انجام گیرد عبادت نیز محسوب می‌شود. برای نمونه رسول خدا (ص) فرمود، هیچ بنایی در اسلام بنیانگذاری نشده که نزد خدا محبوبتر از ازدواج باشد (وسایل الشیعه، ج ۱۴، ص ۳).
امروزه جامعه‌شناسان ازدواج را پدیده‌ای چند بعدی می‌دانند و عوامل چندی را در امر همسرگزینی و تشکیل خانواده مؤثر تلقی می‌کنند. یکی از این عوامل انگیزه برای انتخاب همسر و ازدواج است. این انگیزه چگونه افراد را برای انتخاب همسر وارد عمل می‌کند؟ و یک انگیزه عمومی برای ازدواج چگونه به انگیزه ازدواج با یک فرد معین تبدیل می‌شود؟ یکی از پاسخهای ارائه شده در این زمینه الگوی پیشنهادی از سوی ”کنک همل“^(۳) در سال ۱۹۸۰ می‌باشد. براساس این الگو افراد برای انتخاب همسر آینده خویش از یک رشته غربالهای پی‌درپی استفاده می‌کنند که در آن کاندیداهای مورد نظر را از این صافیها عبور می‌دهند. براساس این الگو، نخستین صافی، معیار نزدیک بودن و در دسترس بودن است، کسانی که از این

1- Melton

2- Thomas

3- Kenke-Hamel

صافی عبور می‌کنند، در دومین صافی آزمون می‌شوند و آن عبارت از مکمل بودن در رویارویی با برآوردن نیازهاست. صافی سوم داشتن جذابیت در روابط بین فردی است. (سیمپسون^(۱)، کمپبل^(۲)، برشید^(۳)، ۱۹۸۶؛ به نقل از فلدمن^(۴)، ۱۹۸۹).

مروری بر بررسیهای انجام شده در زمینه ازدواج و نگرش نسبت به آن نشان می‌دهد که در این زمینه پژوهشها و بررسیهای بسیار اندکی انجام گردیده است. این بررسیها گویای آن هستند که زمینه‌های فرهنگی - اقتصادی، اجتماعی، مذهبی و تاریخی جامعه تأثیر قاطعی در نگرش افراد نسبت به ازدواج، الگوهای همسرگزینی و طرز تلقی آنان از زندگی مشترک و تشکیل خانواده دارند. برای نمونه در یک پژوهش طولی که در میان گروهی از زنان روستایی کشور مالی^(۵) انجام گردید، الگوهای ازدواج در میان آنها و نگرش افراد نسبت به آن مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نهایی این بررسی نشان داد به طور کلی طی ده سالی که از اجرای این پژوهش می‌گذشت، میانگین سن ازدواج دختران از ۱۷ سال به ۱۸ سال افزایش یافته بود. این بررسی همچنین نشان داد که دستیابی به سطح تحصیلی بالاتر سبب تأخیر در امر ازدواج در افراد مورد بررسی گردیده و میانگین سن ازدواج دخترانی که تحصیلات متوسطه را به پایان رسانده بودند به ۲۲ سال افزایش یافته بود (استرنج^(۶)، ۱۹۷۵). در بررسی دیگری که تأثیر سطح تحصیلات را در ازدواج مورد ارزیابی قرار می‌داد، نشان داده شد که ۸۲/۶٪ مردان، با زنانی ازدواج کرده‌اند که سطح تحصیلات کمتری داشته‌اند؛ در حالیکه ۵۲٪ زنان با مردانی ازدواج کرده‌اند که سطح تحصیلات بالاتر از خود داشته‌اند (لانیدیس^(۷)، ۱۹۶۵). به طور کلی این بررسی نشان داد که مردان گرایش به ازدواج با زنانی دارای تحصیلات کمتر از خود دارند؛ در حالیکه زنان مایل‌اند با مردانی ازدواج کنند که دارای میزان تحصیلات بالاتر از خود هستند (همان‌جا).

در یک بررسی که بر روی گروهی از دانشجویان رشته

پزشکی و رشته‌های پیراپزشکی یکی از دانشگاههای علوم پزشکی کشور انجام گردید، ویژگیهای یک همسر ایده‌آل از دیدگاه آقایان به ترتیب با ایمان بودن، زیبا و خوش تیپ بودن و فداکار بودن گزارش گردیده است. در حالیکه خانمها داشتن ویژگیهایی چون مسئولیت پذیر بودن، با ایمان بودن، و وفادار بودن را به ترتیب در یک همسر ایده‌آل دارای اهمیت دانسته‌اند (حق دوست و همکاران، ۱۳۷۴).

در پژوهش حاضر، با هدف بررسی و مقایسه نگرش دانشجویان مجرد رشته پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ایران در مورد ازدواج، انگیزه انتخاب همسر و تشکیل خانواده و موانع و مشکلات موجود در این زمینه مورد توجه قرار گرفته است. به بیان دیگر هدف از اجرای این بررسی آن بود که نگرش دانشجویان مجرد رشته پزشکی این دانشگاه در مورد ازدواج سنجیده شود. همچنین تأثیر برخی متغیرهای جمعیت‌شناختی همچون وضعیت سنی و وضعیت اقتصادی - اجتماعی بر نگرش افراد در مورد ازدواج بررسی شود. در این پژوهش بر شش زمینه در نگرش دانشجویان به شرح زیر تأکید شده است: اهمیت ازدواج، نقش مذهب و فرهنگ در ازدواج، نقش خانواده در ازدواج، وجود تفاوت‌های بین فردی و اجتماعی در امر ازدواج، تأثیر عوامل اقتصادی و نیاز به حمایت در تشکیل خانواده و تأثیر آشنایی و رابطه قبلی با همسر در ازدواج.

روش

این بررسی از نوع پژوهشهای توصیفی - مقطعی بوده و به بررسی نگرش دانشجویان پیرامون ازدواج پرداخته است. آزمودنیهای پژوهش را ۵۲۱ نفر (۲۰۳ زن و ۳۱۵ مرد، ۳ نفر جنسیت خود را مشخص نکرده‌اند) از دانشجویان مجرد رشته پزشکی دانشگاه علوم پزشکی

1-Simpson
3-Breshid
5- Maly
7- Landis

2-Campbell
4- Feldman
6- Strange

ایران در ۶ مرکز تشکیل داده‌اند. مرحله اول نمونه‌گیری با روش طبقه‌ای انجام گردیده است. در این مرحله جامعه مورد پژوهش (N=۱۵۶۰) در سه گروه ۱- علوم پایه (n=۶۵۰)، ۲- فیزیوپاتولوژی و کارآموزی (دانشجویان بالینی، n=۴۸۰)، ۳- کارورزی (انترنی، n=۴۳۰) تقسیم گردیده‌اند. برای انتخاب تعداد نمونه مورد بررسی از فرمول تعیین اندازه نمونه استفاده شد.

این افراد از مقاطع تحصیلی مختلف به شیوه تصادفی ساده انتخاب شده‌اند.

به منظور گردآوری داده‌های پژوهش از یک پرسشنامه نگرشی شامل چند پرسش در مورد مشخصات آزمودنیها و ۵۱ پرسش بسته که براساس روش پرسشنامه‌ای لیکرت با گزینه‌های موافقم، بی‌نظر و مخالفم تنظیم شده بود استفاده گردیده است. برای نمره‌گذاری پرسشنامه‌های تکمیل شده به هر یک از گزینه‌های انتخاب شده که نگرش مثبت تلقی شده‌اند ۳ امتیاز، به گزینه‌هایی که نگرش منفی تلقی شده‌اند ۱ امتیاز و به گزینه‌های بی‌نظر ۲ امتیاز تعلق گرفته است. بیشترین امتیاز ممکن ۱۵۳ بوده است. پرسشهای نگرشی در ۷ گروه با عنوانهای: نگرش و اهمیت ازدواج، نقش مذهب و فرهنگ، نقش خانواده، تفاوت‌های بین فردی و اجتماعی، عامل اقتصادی و نیاز به حمایت، تمایل به آشنایی و رابطه قبلی با همسر و سایر موانع انتخاب همسر طبقه‌بندی گردیده‌اند. به منظور بررسی اعتبار پرسشنامه از روش سنجش اعتبار محتوی و اعتبار صوری استفاده گردیده است.

پس از تهیه و تنظیم پرسشنامه مورد نظر به منظور اجرای یک بررسی آزمایشی، نگرش ۵۹ نفر (۳۲ زن، ۲۷ مرد) از دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ایران مورد بررسی قرار گرفت. این افراد از بین دانشجویان سه خوابگاه دانشجویی دانشگاه یاد شده به شیوه نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شده و پرسشنامه برای تکمیل به ایشان داده شده است. ۱۰ روز پس از تکمیل پرسشنامه دوباره به همان دانشجویان مراجعه و از آنان خواسته شد

که بار دیگر به پرسشنامه یاد شده پاسخ دهند. از این راه ضریب همبستگی نمرات دانشجویان در آزمون - آزمون مجدد برای بررسی پایایی ابزار پژوهش محاسبه گردید (۰/۰۰۱ < p ، ۰/۶۲ = r). پس از رفع مشکلات و نکات اصلاحی مشخص شده در مرحله بررسی آزمایشی در پرسشنامه و مراحل اجرای آن، اجرای پژوهش اصلی آغاز گردید. برای اجرای پژوهش اصلی با مراجعه به بیمارستان حضرت رسول (ص)، دانشکده پزشکی، بیمارستان فیروزگر، دانشکده علوم پایه، بیمارستان شهدای هفتم تیر و بیمارستان فیروزآبادی، ۵۲۱ نفر از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ایران در سطح علوم پایه، بالینی و کارورز با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای و پس از آن با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب گردیدند. سپس پرسشنامه مربوطه در بین دانشجویان انتخاب شده توسط پژوهشگران گروه پژوهش توزیع و پس از تکمیل گردآوری گردید. مشخصات افراد مورد بررسی از نظر مقطع تحصیلی، وضعیت اقتصادی - اجتماعی، گروه سنی و محل سکونت دایمی در جدول ۱ ارائه گردیده است.

همان‌طور که در جدول ۱ ملاحظه می‌شود ۳/۷۶٪ از آزمودنیهای پژوهش کمتر از ۲۵ سال سن داشته‌اند و ۷/۲۳٪ افراد مورد بررسی بیشتر از ۲۵ سال سن داشته‌اند. این بررسی همچنین نشان داد که ۷/۸۳٪ آزمودنیها از نظر وضعیت اقتصادی، خود را در گروه متوسط قرار داده‌اند. برای تحلیل داده‌ها از روشهای آمار توصیفی، آزمون t و تحلیل واریانس استفاده گردید.

یافته‌ها

میانگین، انحراف معیار و نمره F آزمودنیها در ابعاد گوناگون پرسشنامه در جدول ۲ ارائه گردیده است. نتایج نشان داد که نمره ۲۹۳ نفر (۵۶٪) از افراد مورد بررسی بیش از میانگین کل (۱۲۶/۴۷) افراد بوده است. همچنین نتایج تحلیل واریانس در بعد تفاوت‌های بین فردی، عامل اقتصادی و تمایل به آشنایی و رابطه قبلی با

جدول ۱- فراوانی مطلق و نسبی آزمودنیهای پژوهش برحسب جنسیت، گروه سنی، سطح تحصیلات، وضعیت اقتصادی، محل سکونت (N=۵۲۱)*

متغیرها	فراوانی	درصد
جنس		
زن	۲۰۳	۳۹/۲
مرد	۳۱۵	۶۰/۸
گروه سنی**		
زیر ۲۰ سال	۱۶۴	۳۲
۲۰-۲۵ سال	۲۲۷	۴۴/۳
۲۶-۳۰ سال	۱۱۰	۲۱/۴
۳۱ سال به بالا	۱۲	۲/۳
تحصیلات		
علوم پایه	۲۱۸	۴۱/۸
بالینی	۱۶۴	۳۱/۵
کارورز	۱۳۹	۲۶/۷
وضعیت اقتصادی		
مرفه	۵۵	۱۰/۸
متوسط	۴۲۵	۸۳/۷
کم درآمد	۲۸	۵/۵
سکونت		
تهران	۳۳۴	۶۴/۷
شهرستان	۱۸۲	۳۵/۳

*کلیه مواردی که جمع آنان کمتر از ۵۲۱ نفر می‌باشند، در پرسشنامه بدون پاسخ مانده است.

** X=۲۳ ، SD=۳/۶۱

همسر، اختلاف معنی‌داری را بین مقاطع تحصیلی نشان داده است. بنابر این نگرش مثبت دانشجویان در بعد اهمیت ازدواج، نقش مذهب و فرهنگ و نقش خانواده بیشتر از سایر ابعاد بوده است. میانگین و انحراف معیار نمرات افراد مورد بررسی برحسب جنسیت، مقطع تحصیلی، گروه سنی، وضعیت اقتصادی و محل سکونت در جدول ۳ ارائه گردیده است.

همانطور که در جدول ۳ ملاحظه می‌شود گروه سنی ۲۶-۳۰ سال بیشترین میانگین نمره‌های نگرش را به دست آورده‌اند. همچنین از نظر مقطع تحصیلی گروه کارورزها بالاترین میانگین را داشته‌اند. ضمن آنکه تعداد کمتری از نمونه‌های پژوهش که خود را در گروه کم درآمد طبقه‌بندی کرده‌اند، بیشترین میانگین را به دست آورده‌اند. نتایج تحلیل واریانس میانگین نمرات آزمودنیهای پژوهش در گروههای مختلف سنی تفاوت معنی‌داری را از نظر آماری نشان داد ($F=۵/۸۳$ ، $p<۰/۰۰۱$). بررسی تفاوت میانگین نمرات گروهها با یکدیگر به کمک آزمون شفه نشان داد که بین گروه سنی زیر ۲۰ سال و گروه سنی ۲۶-۳۰ سال از نظر آماری تفاوت معنی‌داری وجود داشته است ($t=۳/۴۶$ ، $p<۰/۰۱$). نتایج تحلیل واریانس نمرات آزمودنیها در گروههای با وضعیت اقتصادی -

جدول ۲- مقایسه میانگین و انحراف معیار نمرات آزمودنیهای پژوهش در ابعاد گوناگون پرسشنامه نگرش بر حسب متغیر مقاطع تحصیلی (N=۵۲۱)

متغیرها	بالاترین نمره ممکن	میانگین	انحراف معیار	F	سطح معنی‌داری
نگرش مثبت و اهمیت ازدواج	۴۸	۳۸/۳	۶/۲۶	۱/۹	NS
نقش مذهب و فرهنگ	۲۴	۲۰	۳/۰۲	۱/۹	NS
نقش خانواده	۲۴	۱۹/۱۷	۲/۳۳	۰/۳۸	NS
تفاوت‌های بین فردی و اجتماعی	۱۲	۹/۹۸	۱/۵۹	۹/۰۳	۰/۰۰۱
عامل اقتصادی و نیاز به حمایت	۲۱	۱۸/۵	۲/۱۸	۱۳/۰۲	۰/۰۰۱
تمایل به آشنایی و رابطه قبلی با همسر	۹	۸/۵۶	۰/۹۲	۶/۵	۰/۰۰۱
سایر موانع انتخاب همسر	۱۵	۱۱/۹۷	۱/۶۳	۱/۵	NS
کل	۱۵۳	۱۲۶/۴۷	۱۱/۵۹		

جدول ۳- فراوانی، میانگین و انحراف معیار نمرات
آزمودنیهای پژوهش در پرسشنامه نگرش (N=۵۲۱)

متغیرها	فراوانی	میانگین	انحراف معیار
گروه سنی			
زیر ۲۰ سال	۱۶۴	۱۲۴/۱	۱۲/۶
۲۰-۲۵ سال	۲۲۷	۱۲۶/۹	۱۱/۵
۲۶-۳۰ سال	۱۱۰	۱۲۹/۹	۹/۳
۳۱ به بالا	۱۲	۱۲۶/۳	۱۱/۳
مقطع تحصیلی			
علوم پایه	۲۱۸	۱۲۴/۶	۱۲/۶۲
بالینی	۱۶۴	۱۲۶/۷	۱۰/۶۹
کارورز	۱۳۹	۱۲۹/۱۴	۱۰/۴۰
وضعیت اقتصادی			
مرفه	۵۵	۱۲۲/۶۷	۱۲/۱
متوسط	۴۲۵	۱۲۷	۱۱/۵
کم درآمد	۲۸	۱۲۸/۵	۱۰/۷
محل سکونت			
تهران	۳۳۴	۱۲۵	۱۱/۸۲
شهرستان	۱۸۲	۱۲۸/۸	۱۰/۸۶
اقدام به انتخاب همسر			
بلی، تاکنون به مشکلی برخورد نکرده‌ام	۱۱	۱۲۴	۹/۸۸
بلی، تاکنون موفق نشده‌ام	۹۱	۱۳۰/۲	۳۵/۹
خیر، در این مورد اقدامی ننموده‌ام	۳۹۵	۱۲۵/۷	۱۲/۰۳

($F=5/96, p<0/01$).

مقایسه میانگین نمرات آزمودنیهای پژوهش در دو گروه مردان و زنان با استفاده از آزمون t مستقل، تفاوت معنی داری بین دو گروه نشان نداد. اما مقایسه میانگین نمرات آزمودنیهای پژوهش در دو گروه تهرانی و شهرستانی تفاوت بین این دو را از نظر آماری معنی دار نشان داد ($t=3/43, p<0/001$).

بحث در نتایج

میانگین و انحراف معیار نمرات آزمودنیهای پژوهش در ابعاد مختلف پرسشنامه نگرشی به کاربرده شده نشان می‌دهد که دانشجویان مورد بررسی در مورد ازدواج بیشتر از نگرش مثبت برخوردارند. نسبت نمره‌های به دست آمده در مقایسه با بالاترین نمره‌های ممکن در ابعاد مختلف کم و بیش یکسان است. یافته‌های پژوهش علیرغم تفاوت‌های معنی دار در متغیرهای مختلف گویای هم سطح بودن ارزش نگرشی ابعاد مختلف در این ابزار پژوهش می‌باشد. گفتنی است که با توجه به یک دست بودن و کم و بیش همسان بودن آزمودنیهای پژوهش از نظر متغیرهای مهمی چون سن، میزان تحصیلات و وضعیت اقتصادی - اجتماعی در مقایسه با جمعیت عمومی، به دست آوردن چنین نتایجی قابل پیش بینی بوده است.

نمره‌های نگرش دانشجویان در هر یک از ابعاد مورد بررسی نشان داد که نمره آزمودنیهای پژوهش در بعد تمایل به آشنایی و رابطه قبلی با همسر آینده، بیشترین نمره نسبت به حداکثر نمره ممکن است. این یافته می‌تواند گویای آن باشد که دانشجویان مورد بررسی برآشنایی با ویژگیهای اخلاقی، شخصیتی و رفتاری همسر آینده بسیار تأکید دارند و آنرا عامل تعیین کننده مهمی در انتخاب همسر آینده خویش می‌دانند. به بیان دیگر، این یافته پژوهش نشان می‌دهد که دانشجویان مورد بررسی نگران آن هستند که در زمینه انتخاب همسر دچار اشتباه شوند و تصمیم‌گیری ایشان برپایه ویژگیهای واقعی همسر

اجتماعی مختلف نیز تفاوت موجود بین این گروهها را معنی دار نشان داد ($F=3/85, p<0/05$), اما آزمون شفه تفاوت‌های بین گروهها را معنی دار نشان نداد. همچنین نتایج تحلیل واریانس نمرات آزمودنیها در مقاطع مختلف تحصیلی نیز تفاوت معنی داری را میان آنها نشان داد ($F=6/65, p<0/001$). استفاده از آزمون شفه نیز تفاوت میان گروهها را از نظر آماری معنی دار نشان داد ($t=3/65, p<0/01$). نتایج تحلیل واریانس میانگین نمرات آزمودنیهای پژوهش نشان داد که تفاوت نمرات بین دو گروه اقدام کننده و گروهی که اقدامی در این راستا انجام ندادند از نظر آماری معنی دار است

آینده‌شان نباشد. آزمودنیهای پژوهش در بعد عامل اقتصادی و نیاز به حمایت نیز در بین دیگر ابعاد نمره بیشتری کسب کرده‌اند. این یافته پژوهش نیز نشان دهنده اهمیت عوامل اقتصادی و مالی در سوق دادن دانشجویان نسبت به انتخاب همسر و تشکیل خانواده است. همان‌طور که بیان شد تفاوت در پاسخهای ارائه شده از سوی آزمودنیها در زمینه متغیر جنسیت معنی‌دار نبود. معنی‌دار نبودن نمره‌های مردان و زنان دانشجویی می‌تواند به دلیل یکسان بودن سطح تحصیلی و تا حدودی فرهنگی و نزدیک بودن میزان آگاهی آنان از امور اجتماعی باشد. اما بین پاسخهای ارائه شده از سوی دانشجویان شهرستانی و تهرانی تفاوت معنی‌داری نشان داده شد. شاید این یافته را بتوان به دلیل سادگی زندگی در شهرهای کوچک، پیچیدگی کمتر روابط اجتماعی و شیوه‌های تعامل بین افراد تلقی کرد که خود ضرورت بررسیهای بیشتری را در این زمینه نیز گوشزد می‌نماید.

مروری بر بررسیهای انجام شده در کشورهای اروپایی و آمریکای شمالی نشان می‌دهد که به دلیل الگوهای فرهنگی و معیارهای اجتماعی خاص در زمینه انتخاب همسر و تشکیل خانواده، نبودن محدودیت در زمینه ارتباط بین دختران و پسران، آزادیهای جوانان در ارضاء غرایز جنسی به شکلهای مختلف بین رویکردهای پژوهشی این کشورها نسبت به آنچه در کشورهای اسلامی و به ویژه در کشور ما درباره مسائل جنسی و ازدواج وجود دارد، تفاوت بنیادی مشاهده می‌شود. بسا بر این امکان مقایسه یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های بسیاری از پژوهشهای دیگر میسر نبوده است.

وجود سوگیری در پاسخ آزمودنیها به یک پرسشنامه نگرشی مانند پرسشنامه بکار برده شده در پژوهش حاضر، ممکن است در این بررسی نیز تأثیر گذاشته باشد. از آنجا که این بررسی به دانشجویان پزشکی یکی از دانشگاههای علوم پزشکی کشور محدود شده است، تعمیم دادن آن به سایر دانشجویان باید با احتیاط صورت گیرد. با توجه به

اهمیت موضوع و تأثیر آن بر بهداشت روانی جامعه و به دلیل وجود خرده فرهنگهای متفاوت شهری و روستایی و دیگر اقسام جامعه، پیشنهاد می‌گردد بررسیهای بیشتری در این زمینه صورت گیرد.

سپاسگزاری

با تشکر از حوزه معاونت محترم پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران که هزینه انجام این پژوهش را عهده‌دار بوده است و با سپاس از گروه کارشناسی دفتر معاونت پژوهشی به ویژه خانم فرخنده ملکی، در خصوص رفع اشکالات طرح پیشنهادی و کوششی که در بازبینی نهایی گزارش پایانی طرح انجام داده‌اند.

با سپاس فراوان از خانمها صفیه اصغرزاده امین، طیبه اوردینخانی، گیتی رجبی و عزت‌السادات رضوی به خاطر گردآوری اطلاعات، خانم پروین یزدانی به دلیل ورود اطلاعات و خانم سودابه طاهری به خاطر تایپ کامپیوتری.

نگارندگان لازم می‌دانند از کمیته تحقیق دانشجویان دانشکده پزشکی به ویژه آقای محمد هاشم آخوندی نسب که علاوه بر کمک اصلی در تنظیم پیش‌نویس طرح در مراحل اجرای طرح نیز یاری نموده‌اند و نیز از مسئولین بیمارستان حضرت رسول (ص)، دانشکده پزشکی، بیمارستان فیروزگر، دانشکده علوم پایه، بیمارستان شهدای هفتم تیر و بیمارستان فیروزآبادی که با صمیمیت در تکمیل پرسشنامه ما را یاری داده‌اند سپاسگزاری نمایند.

منابع

امینی، ابراهیم (۱۳۷۳). انتخاب همسر. تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان جمهوری اسلامی ایران.
بابازاده، علی اکبر (۱۳۷۵). مسائل ازدواج و حقوق خانواده. تهران: دفتر تحقیقات و انتشارات بدر.

- Feldman, R. (1989). *Adjustment: Applying psychology in a complex world*. Singapore: McGraw Hill.
- Fletcher, R. (1966). *The family and marriage in Britain*. Britain: Panguin Books.
- Landis, I. (1965). *Making the most of marriage*, New York: Appleton Century Crofts.
- Melton, W., & Thomas, D. L. (1976). Instrumental and expressive values in mate selection of black and white college students. *Journal of Marriage and the Family*, 38, 509-517.
- Nas, G. D. (1978). *Marriage and the family*. Massachusetts: Addison Wesley.
- Strange, H. (1975). Continuity and change patterns of mate selection and marriage ritual in a Malay village. *Journal of Marriage and the Family*, 38, 561-571.
- حراالعاملی، شیخ محمد بن الحسین (متوفی به سال ۱۱۰۴ ه. ق.). *وسائل الشیعه*، جلد ۱۴، صص ۶-۲، تهران: چاپخانه اسلامی.
- حق دوست، علی اکبر؛ رواز، کوروش؛ کاملی، جعفر؛ لطیفی، نوراحمد (۱۳۷۴). بررسی دیدگاه دانشجویان علوم پزشکی پیرامون عوامل مؤثر در ازدواج، فصلنامه اندیشه و رفتار، سال دوم، شماره ۳، ۲۹-۲۰.
- خسرو پور، یوسف (۱۳۵۴). *روانشناسی نوجوانی*. تهران: چاپخانه بانک ملی.
- راوندی، مرتضی (۱۳۵۷). *تاریخ اجتماعی ایران و کهنترین ملل باستانی از آغاز اسلام*. تهران: مؤسسه انتشارات امیر کبیر.
- شورای طرح جامع آموزش خانواده (۱۳۷۴). *آموزش جوانان در آستانه ازدواج*. تهران: انجمن اولیاء و مربیان جمهوری اسلامی ایران.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۴). *نظام حقوق زن در اسلام*. تهران: انتشارات صدرا
- الفروغ، جلد ۵، ص ۳۳۳.